

Мр Добривоје Јовановић
Историјски архив Јагодина

СКУП РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ У ЈАГОДИНИ 1890. ГОДИНЕ

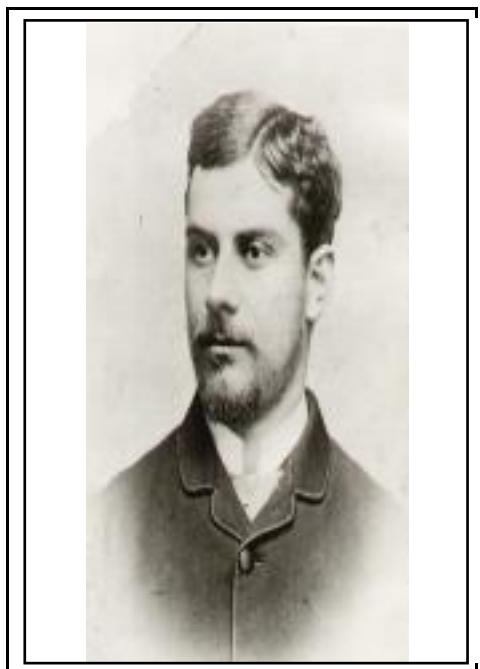
Главни одбор Радикалне странке одржао је редовни скуп странке у Јагодина 8. јула 1890. године. Сви месни, срески и окружни одбори били су дужни да на скуп пошаљу своје делегате. На скуп су били дужни да дођу и сви чланови Главног одбора. Сви повереници појединих одбора су се по доласку пријављивали председнику Месног одбора у Јагодина Ђоки Анђелковићу, од кога су добијали улазнице за скуп за чланове својих делегација.

Око 800 људи предходног дана дошло је у Јагодину возовима. Возомсу из Београда дошли председник Главног одбора Никола Пашић, министар унутрашњих дела Ђаја и многи други. Тог 8. јула Јагодина је била посебно украшена. Подигнуте су тријумфалне капије, које су носиле разне натписе и исказивале срдачне поздраве. На капији где се одржавао скуп било је исписано: „Будимо истрајни и искрени на мисли и на делу“. На уласку у башту налазиле су се слике Светозара Марковића и Адама Богосављевића. Башта пиваре, где је одржан скуп, била је такође окићена заставама и зеленилом. На крају баште била је подигнута трибина за чланове Главног одбора, на којој се налазила слика краља Александра.

Око 10 сати пре подне почело је окупљање. Око 11 часова дошли су Никола Пашић, председник Главног одбора, и чланови Катић, А. Станојевић, Р. Тајсић, Вуковић, Ђура Ј. Живановић, П. Ђорђевић, Ј. Николић и други. Клупе за изасланике радикалских одбора налазиле су се испред бине, а у позадини, одвојене жичаном оградом, клупе за госте скупа. После свештеничке службе, скуп је поздравио Никола Пашић, који се захвалио на поверењу и истакао да ће се трудити да скуп протекне мирно. Са Пашићем на трибини су се налазили чланови Главног одбора: Катић, А. Станојевић, Тајсић, прота Ђурић, Вуковић, Ј. Ж. Јовановић, Ј. Николић, П. Ђорђевић и други. Пошто је представио полицијског комесара Светозара Буђевца, предложио је за секретаре Вићу Радовановића, економа, Станојла Вукчевића, доктора, Милију Карића, тежака, попа Данила Аранђеловића и Сретена Ђуричића, учитеља. За новинарским столом налазили су се дописници „*Варшавског Дневника*“, „*Одјека*“, „*Слободе*“ и „*Тимочанина*“.³⁶

---

³⁶ *Одјек*, бр. 102, Београд, 13. јул 1890. године.

Михајло Косовљанин

Са скупа је упућен поздрав краљу Александру и Краљевском Намесништву: „Годишњи главни скуп народне радикалне странке сматра за своју прву дужност, да Његовом Величанству Краљу Александру I. поднесе осећања своје најискреније поданичке оданости, желећи Му да за дуге године високо држи у Својим рукама заставу Србије, на понос целокупног Српства и славу дома Обреновића.

Молећи Краљевско Намесништво да изволи бити тумач ових његових осећања, годишњи главни скуп народне радикалне странке у исто време изјављује Краљевском Намесништву своје дубоко поштовање, своју захвалност на досадањем чврстом и успешном чувању Устава земаљског, и своју готовост да га потпомогне свима силама у трудноме послу утврђивања слободних парламентарних установа.

Живео Краљ Александар I.; живело Краљевско Намесништво!

Председник скупа

*Н. П. Пашић*³⁷

Краљ Александар упутио је отпоздрав на поздрав и изјаву оданости главног скупа Народне радикалне странке:

„Његово Величанство Краљ Александар I. Примео је са задовољством изјаву оданости, коју сте Му ви данас поднели, преко Краљевскога Намесништва од стране главног скупа народне радикалне странке.

---

³⁷ Грађанин, Пожаревац, бр. 56, 12. јули 1890. године.

Краљево Намесништво, у име Његовог Величанства, овлашћује вас, да изволите главном скупу изразити високу Краљевску захвалност на патриотским осећањима, која и Краљ и Његово Намесништво свагде цисоко цене.

Краљевско Намесништво не мање је срећно, што се са главним скупом народне радикалне странке сусрета у оцени потребе, да се Устав земаљски сваке повреде очува, и радује се готовости, коју му главни скуп изјављује, да ће га свим силама потпомагати на путу, на коме оно стоји чврсто и непоколебљиво, да се слободне парламентарне установе утврде на корист српског а народа, а на славу Дома Обреновића.

Живео Краљ Александар I., живео народ српски!

Београд, 8. Јула 1890.

Јов. Ристић³⁸

На овом главном годишњем скупу донете су следеће резолуције:

I

Годишњи главни скуп Народне Радикалне странке одобрава досадашње држање и досадашњи рад Владе у питању о забрани извоза свиња из Србије у Аустро-Угарску. Ценећи ову важност добрих пријатељских односа између Србије и суседне монархије, и желећи да се ти односи одрже и развијају, годишњи Главни Скуп Народне Радикалне Странке позива владу да и даље учини све што допуштају интереси и достојанство Србије да се овај спор повољно реши. У случају ако сви напори владини у томе смислу остану узалудни без њене кривице, Влада може рачунати да ће народ српски вољно поднети све жртве, које буду потребне да се очува достојанство Србије и њена економска политика.

II

Годишњи главни скуп Народне радикалне странке умољава Владу да својски настане да Висока Порта да Србији праведну сатисфакцију за убиство нашег вицеконзула у Приштини. У случају да Висока Порта одбије ову сатисфакцију, скуп оставља увиђавности Владе, да нађе начина којим ће се задовољити увређено достојанство српске државе.

III

Главни скуп Народне радикалне странке, сматрајући да је политички део свога програма у најглавнијим тачкама остварила, те да је сада одмах на

---

³⁸ *Грађанин*, бр. 56, 12. јула 1890. године.

реду извршење оног још важнијег дела, а то је економско унапређење и преображај у нашој држави, доноси

Ову одлуку

1. Да се влади обрати најозбиљнија пажња на унапређење и развијање наше пољопривреде;
2. Да се свима силама кућевна и занатска индустрија унапреди и усаврши;
3. Да се развије фабричка пољопривреда и рударска индустрија, како би се на тај начин створили услови за самосталан економски живот и развитак народа српског у Краљевини Србији.

Укупни економски, привредни и индустријски развитак да носи на себи карактер народне удружене снаге.

За целокупни полет народног благостања да се обрати нарочита пажња и на трговину, као моћно средство за целокупни земаљски промет отварањем нових средишта пијаца, берзи, трговачких комора и т.д.

IV

Разумевајући и ценећи по њиховој правој важности све прилике, које нашу земљу окружују Главни скуп народне радикалне странке доноси овакву

Одлуку

Ставља се у дужност главноме одбору радикалне странке да у договору са свима патриотама наше земље утврди и уреди „родољубиво удружење“, коме је главни задатак: да српски народ у Краљевини намирнује своје потребе од српског рукотвора и српских раденика.³⁹

У свом дужем говору Никола Пашић је изнео скупу рад радикалне Владе и Скупштине, доказујући да је Србија после невоља под ненационалном политиком напредњака кренула напред и колико су благодети слободе нове ере утицале на народ. Народ је доста мука поднео и ипак је успео да створи ново стање, чије благодети осећа и види, па ће умети сложено да победи све оне који раде против њега. Под заставом Краља Александра народ чврсто стоји на темељу очувања великих тековина новог уставног доба и да ће разбити све препреке свом напредовању и својим слободама.

„Браћо! Вама је добро познато како је и колику борбу издржао наш народ док је оборио стару владавину, која је заснована била на основи противној и народном духу и народној традицији. У тој дугогодишњој борби поднео је он безбројне жртве, али је на послетку тим жртвама спасао своју

---

³⁹ *Одјек*, бр. 100, Београд, 10. јул 1890. године.

отацбину од очите пропасти, којој је срљала под руковођењем једне ненародне политике. Борба је била страшна, али величанствена. У њој се огледао несавладљиви народни дух, који води и крепи српски народ у свима мучним временима. У њој је очито доказано да су слаби и ништавни сви они, па ма на каквом положају били, који се ухвате у коштац са српским народом. Јер народ, браћо који је претурио и она страшна времена, у којима су пропадали читави народи, рушила се силна и пространа царства, па опет одржао своје име, своје обичаје и своја уређења; народ који је за тим претурио преко своје главе борбу Запада са Истоком, и оне страшне најезде дивљих народа, није могао да клоне ни у борби с једном класом, а још мање с једном котеријом, задохнутом туђим духом.

Такав народ, који је остао чио и здрав после свију културних зараза и дивљих најезда, после свију искушења и страдања; који је остао здрав и склон да обнови своју државу усред силних, старих и непријатељских држава – такав народ, морао је срушити систем, који га је гушио и рањавио при сваком живљем покрету.

Ви знате да је бивши Краљ, уверивши се да се с овим народом може владати само у споразуму и у складности са његовим аспирацијама – предао круну свом Сину, нашем љубљеном Краљу Александру, а управу људима који су опробани у државним пословима и снажни једнодушним народним поверењем.

Наследство, које је радикалној влади у део пало, било је страшно. Противници народног покрета беху се у последњој линији иза престола и државног ауторитета ушанчили. А кад су капитулирали, беху све њихове заседе разрушене.

Да описујем потанко стање свију струка државне управе, није потребно, јер сви знамо, да је Србија пољуљана била у својим државним и националним основама. Војска постиђена и унижена; касе празне и дугови неуређени и огромно увећани; управа унутрашња растројена; чиновништво искварено, а земља управљена самовољом и преким и војеним судовима.

У земљи нестало суда и правде. Народни данак купи се без рачуна и троши без одговорности. Српско име осрамоћено, достојанство српске државе понижено, Србија служи туђим интересима – нестало старих и опробаних пријатеља, а нови подстичу на братоубиствену војну, на разврат и расипање народног блага.

Србија, понижена и исцрпена до сржи, стајала је на ивици народне пропасти, државног банкрутства.

Ето, такву смо Србију примили у наследство после ужасне напредњачке владавине. Ето, такву је Србију требало пре свега спасти, да не издахне раније но што доспемо да јој лека пружимо, но што доспемо да јој разгледамо ране и боље, којих је допанула под вртоглавом политиком својих синова.

И овако наследство могла је прихватити само она влада, која је била уверена да располаже неограниченим народним поверењем, народном

потпором – да је само она у стању да Србију подигне и исцели. А таква влада била је само она, која је потекла из крила моћне радикалне странке, с којом се народ идентификовао.

Чим је промена извршена и Намесништво Краљевскога Достојанства поверено опробаним и родољубивим државницима, а управа државна тако исто родољубивим и подобним првацима радикалне странке, одмах је народ дахнуо душом и запевао песму Свевишњему, који пружи победу праведној народној ствари.

Одмах, чим је влада радикална примила управу земаљску у своје руке, почела је чистити покварено чиновништво, спречавати самовољу, закон истицати свуда и свима. Народу је допуштено да изабере у општинску управу људе, у које поверења има, одређене су биле разне комисије да прегледају стање каса државних и дугова, а друге да спремају разне пројекте законске, који су спадали у делокруг прве ванредне скупштине. Узета су у решавање многа важна државна питања, од којих су нека на корист земље, у врло кратком времену, на потпуно задовољство народа и решена, као што су избори 14. септембра сјајно и засведочили.

Рад прве ванредне народне Скупштине био је огроман, иако је делокруг те Скупштине био сведен само на оне реформе, које су изречно именоване; али, ипак, решавани су на тој Скупштини и сви они предмети, који су стајали у тесној вези са ступањем новог Устава у живот и који су скопчани били са уређењем запуштене финансијске струке.

Немам намеру да ређам све оне законе, које је прошла народна Скупштина нотирала, но ћу напоменути само некоје, који су од значаја за обележје нове ере.

Закон о пословном раду у Скупштини тако је слободоуман и толико права даје опозицији, да се може слободно слободно рећи да су права већине ако не повређена, а оно ослабљена у многим тачкама. Он гарантује свакоме не само слободу говора, но и право говора увек. Па и тада, када би Скупштина огласила да је предмет најхитније природе, и да га треба што пре свршавати, могу опозиционари осујетити хитност предмета и дотле га у дебати држати, док се сви не изговоре. Таква сувишна права опозиције могла је дати само она већина, која је искусила док је била у мањини, да је угушиван сваки глас мањине, и да су буџети и закони често нотирани, а они нису ни прозивани у Скупштини.

Закон о избору народних посланика може се без спора уврстити у најбоље изборне законе. Свакоме је гарантована потпуна слобода бирања, а упливи власти или мешање, или примамљивање, или обмањивање, казни се брзо и врло строго. И овај закон, са предвиђањем скоро свих случаја повреде закона, могао је потећи само од оне странке, која је исувише патила од непотпунога изборног закона.

Закон о општинској самоуправи дао је свакој општини толико права у њеној општинској управи, колико немају ни најнапреднији народи на западу

Европе. Несавладива српска мржња на мешање старије власти у делокруг општински толико је нарасла била за време напредњачке управе, да су законодавци све могуће гаранције унели у нови општински закон, само да се осигура општинска самоуправа. Насилно груписање великих општина, велика плата кметовима и полицијско управљање општинама подејствовали су, може бити, да се разгруписањем даље пошло, но што се хладним разумом с погледом на нови и многостручни позив самоуправне општине може оправдати. Но, ако буде каквих мана, то су незнатне и могу се исправити без повреде слобода и права општинама гарантованих.

Закон о административној подели земље изведен је са што мање повреда локалних интереса, а међу тим одговорило се изречном захтеву новог Устава, да се Краљевина Србија дели у 15 округа. Принцип укидања начелства није био усвојен новим Уставом, и са укидањем 6 начелства није се постигла готово никаква уштеда, а међу тим старе навике многих крајева повређене су. Ако се установа о самоуправи округа и среза довољно оправда, може бити у доцнија времена да ће се моћи из те две установе створити каква згодна установа и за осигурање народног учешћа у окружној управи и за укрепење ауторитета државне власти у округу.

Закон о самоуправи округа и среза и о истражним судијама проширили су народно учешће у државним пословима у управи среза и округа, и створили су јачу гаранцију за личну и имовну безбедност грађана. Закони ови донеће народу без сумње користи, ако се у почетку изаберу људи часни и поштени и искрено одани народној самоуправи.

Међу главнијим законима напоменућу још закон о кошевима општинским о уређењу црквених власти и о уређењу народне војске. Сви ти и многи други закони, којих има преко двадесет, донети су на прошлој народној Скупштини, која је припремила земљиште за прву редовну Скупштину.

Рад скупштински трајао је дуже но што су трајали радови прошлих Скупштина, али дуже бављење Скупштине на окупу увек је неизоставна последица и већих народних права. Осим тога, спорији рад на последњој ванредној Скупштини тесно је везан са наређењима новог Устава, који изрично наређује да се сваки закон мора двапут претресати у Скупштини и то после извесног рока – што се морају сви пројекти закона штампати пре но што се изнесу на претрес, што је опозицији гарантована шира слобода говора и што јој је гарантовано безгранично право интерпелација и разних питања. Сва та широка права опозицији је могла дати само она скупштинска већина која је доживела, кад је опозиција била, да јој се није одговарало ни на једну интерпелацију или питање, и која је присутна била у Скупштинама, које су нотирале законе акламацијом или их примала ђутуре.

Прекори, који се чине радикалној скупштинској већини по новинама опозиционим и јавним зборовима, што је Скупштина врло дуго трајала, неосновани су и непромишљени су, јер ако би било места у јавном мњењу и таквим прекорима, онда се они свде на то, да треба ограничити право говора

и интерпелације, а то би опет најнепријатније било за опозицију, која такве прекоре непромишљено баца.

Но, радикална странка, била на управи државној или у опозицији, неће се руководити начелом да треба скупштински рад ограничавати и народне послове на јуриш вршити. Она се руководи дубоким уверењем да је парламентарном режиму неопходна критика слободног говора и слободног писања и да таква широка слобода, којом се опозиција служи противу владе и странке радикалне, најочитије доказује како је радикална владавина најчистија од погрешака у државним пословима, кад јој се у грех уписује што дозвољава толике парламентарне слободе и права својим противницима, а међу тим би, судећи по њиховој прошлости, више годдио мрак и стега, но слобода, у којој се не могу дуго обмане прикривати.

Странка, која базира свој политички рад на принципу народног самоопредељења, не може никад бити противна слободној критици и народним правима, ако хоће да остане себи доследна и ако је дубоко убеђена да је принцип народног самоопредељења највећа гаранција за правилан развитак народа. Таква странка не може прибегавати обманама, јер онда би значило да сама руши и исмева своју основу. Таква странка може само да сажалева друге странке, које се, не верујући у народну политичку свест, служе непрекидно обманама и лажима.

Ми смо уверени да сваки наш противник греши, кад на прилику стане проносити по народу гласове, како је 1/6 порезе, нова трећа пореза, којом су радикали оптеретили народ, јер смо уверени да се такве обмане не могу дуго одржати, јер смо уверени да ће народ из живота сазнати да је 1/6 порезе, пореза за новембар и децембар, која кад се плати, неће се рачунати у идућа полугођа; да ће се брзо сазнати да је слушао обмане и да ће се онда стоструко чувати оних, који такве обмане сеју.

Или, може ли народ српски после оних страшних владавина, које он у говору и песми проклиње, поверовати људима, који сад дан ноћ тврде да у земљи није било горе владе, но што је сада радикална влада, и да се земљом сада управља коцем и угарком? Може ли поверовати људима који су служили пређе тиранији и били органи преких судова, ванредног стања и насилних мера, може ли веровати људима који хвале владавине које су српски народ у црно завиле? Ми смо уверења да народ може правилно оценити оне, који се сада у овој крваво стеченој слободи, час истичу као заштитници слободе и права грађанских, а час уверавају да Србију може спасти само апсолутизам и непарламентарна владавина.

Наши политички противници покатакд криве нас пред јавним мњењем, што смо изневерили свој програм, који се састоји тобож у девизи “дукати цванцик“, а међу том цео народ зна да ми никад нисмо обећавали народу да можемо порезу свести на „дукат и цванцик“, нити да смо то могли чинити већ ни по томе, што сам интерес и отплата на досадашњи државни дуг износи више од два дуката и цванцик на једно полгође!

Сви ти прекори, окривљавања и клеветања пред јавним мњењем нису омели владу и радикалну странку да се држи свога програма и у границама строге уставности.

И доиста, радикална странка старала се најсавесније да остварује оно, што је народу пређе говорила. Но, Србију препородити, излечити је од свију бољака и зала, и обновити је за годину дана, није могућно ни да су мања зла и ране биле, а камоли после онакве страшне напредњачке владавине, која је све уздрмала и порушила била.

Радикална влада и Скупштина учинили су све што се могло учинити, па да народу помогну. Ништа нису пропустале што би могло учинити и за што су уверене биле да ће народу од користи бити.

Радикална влада и скупштинска већина испуниле су савесно и тачно све оно, што им је стављено било у дужност да изврше и узаконе на првој ванредној Скупштини. Они су решили толика тешка питања, и то са таком лакоћом и без икаква потреса, да су пале све сумње о њеној државничкој способности и код њених најжешћих политичких противника. Они су дали несумљиве доказе да су кадри и способни управљати државним пословима и у најтежим и најкритичнијим тренутцима. И баш та, тако јасно доказана способност радикалне странке да лако решава најтежа питања, толико је неке умове збунила, и из такта избила, да они прилазе крајностима и напуштају терен парламентарне борбе.

Прелаз из једне самовољне владавине у владавину парламентарну није лака ствар и не врши се без потреса и колебања, а међутим тим српски народ показао је да се може уздржавати и савлађивати свуда, где политичка мудрост и отачаствољубље налаже. Народ српски, који је био понижен у очима својим и очима страних народа, чијом су тековином располагале двогласачке скупштине и скупштине састављене од посланика с полицијским пасошима, изабратим под преким судом, чије је главно име помрачено и понижено на Сливници, чији су синови самовољно протеривани и убијани – показао је толику политичку свест, толику уздржљивост, да се може равнати са најнапреднијим народима. Народ српски, уколико је страхан и непопустљив био у борби за своја права и политичке слободе, утолико се после великодушнији показао спрам побеђених.

Нека је слава политичкој мудрости, увиђавности и великодушности српског народа и српске владе.

Али не могу, браћо, обићи, а да се не одужим својој савести, и не поменем и оне друге факторе, који су одсудно допринели да се прелаз из неуставне и самовољне владавине изврши лако, неосетно и без потреса, и чија је санкција неопходно потребна била, па да сва решења скупштинска добију силе законске. То су, браћо, Краљеви Намесници, који су се држали најуставније, искрено помажући да се парламентарна владавина чува и да се многа тугаљива и тешка питања, која је нови устав ставио на дневни ред, реше лако и складно са новом ером.

Њихова искрена љубав према добру своје отаџбине: да је сачувају од сваких трзавица и да се ново стање укрепи, као и солидарност која се показује у погледима на сва важнија питања, пружају нам јемства да можемо спокојније гледати у будућност. Нека је слава њиховој политичкој мудрости, њиховом родољубљу и њиховој искреној жељи да се парламентарна владавина одомаћи и нова ера утврди!

Нема сумње да се Србија знатно и успешно опоравља под том владавином; али, уколико се та владавина више утврђује, утолико њени противници постају све нестрпљивији и безобзирнији у својој политичкој борби, утолико се у партијској мржњи све више заборављају, и већ су давно престали да мотре на границе, које су положене између владе и отаџбине, да мотре да ли својим нападајима не шкоде својој отаџбини.

Да би боље уочили политику данашње радикалне владе, треба се само сетити дела, која је она за кратко време учинила, и која се сва своде на то, да се терети олакшају уколико нове потребе народа могу допустити и да се финансије уреде тако да сваког дана можемо знати чим располажемо, и колико смо коме дужни. Да се економна производна снага народа подигне; да се српској трговини отворе нове пијаце и да се крене дух Српства и слободе идеја српског ослобођења и уједињења – једном речи, да се српска снага обнови и од недуга излечи.

Да би се могло све то постићи, да би се могле све оне реформе извести, које су скопчане са новим уставом, да би се могле финансије коначно поправити, - потребан је Србији што дужи мир, како на њеним границама, тако и даље. А да би, пак, односи били пријатељски и у свему коректни, гледала је да сваку несугласицу отклони мирним и лојалним расправљањем питања, и увек тежећи да се народни интереси не окрње или не ослабе.

Но, сваки ће знати да европски мир не зависи само од воље српске владе хоће ли мир неговати или не; не зависи од тога да ли је он потребан Србији или не. Мир европски зависи од многих фактора, који спадају ван круга дејства српскога народа. Ми, колико се нас тиче, гајимо политику мира, јер она нам је потребна из више узрока. Но, опет, зато гајећи политику мира, ми се не смемо одрећи својих народних захтева, своје народне политике, но се морамо спремати, колико можемо, да бранимо српске интересе и достојанство Краљевине Србије, ако би они неправедно нападнути били. Ми нећемо никога нападати, али ако би ко нас напао, ми нећемо ропски клекнути и положити оружје пре, но што се оно поломи.

Сви народи, велики и силни, спремају се и оружају се све више и све брже. Може бити да они имају своје рачуне да расправљају; али, кад се они заталасају, кад се силни разиграју, треба да смо на опрези да нас не погазе; треба да имамо снаге да бранимо своје границе од неправедног насртаја. У тој цељи нотирала је народна скупштина по 6 пара динарских на сваки динар пореза, како би Србија могла попунити своје наоружање, и како би набавила оно, што јој је најпотребније за безбедност њених граница. Влада српска, иако

је задахнута најозбиљнијом тежњом да штеди народну снагу, опет за то не може примити на себе одговорност да остави Србију неспремну и ненаоружану за све могуће догађаје. Новац, који се даје за наоружање народа да брани своју самосталност никад није узалудно потрошен. Да Србија није оптерећена толиким издатцима, толиким излишним дуговима, она би требала да више потроши за обезбеђење својих граница. Но, учинило се оно што се могло, и што је неопходно потребно било – сигурни смо да ће народ одобрити све оно што се потроши за безбедност његове отаџбине!

Српска влада, одржавајући добре односе и пријатељства са свима који су стајали у пријатељству и добрим односима кад је ступала на управу, постарала се да ладне односе, који су пређе постојали између српске владе и владе братског нам народа руског, уклони и замени их братским и пријатељским, што је, по нашем схватању потпуно постигла. Као докази искрених и пријатељских односа са моћном Русијом и старим нашим пријатељем, могу служити присуство царског императорског заступника при Миропомазању нашег младог Краља у Жичи, и пријем којим је одликован председник Народне Скупштине, кад се бавио у престоници руској. Можемо се надати да ће, као последица тих обновљених пријатељских веза, настати живљи трговачки односи да доњем Дунаву са јужном Русијом. Као други доказ колико су се на боље окренули наши одношаји са Русијом, могу вам казати да је сада сва Русија испуњена симпатијама спрам српског народа, који зна да штити и брани своју националну политику и православну веру.

Српска влада стара се, и у томе је искрено и снажно потпомаже Скупштина, да по могућству отвара нове пијаче, да српску производњу подигне на јачи степен и да јој отвори пијаче на више страна, како би српска економна независност ојачала, а тим се и српска политичка независност окрепила.

Ради тога, српска влада држи, да је у интересу Краљевине Србије, ако се сагради жељезничка пруга од Ниша тимочком долином до доњег Дунава, и ако се на тај начин отвори нови пут извоза и увоза са свима државама, које могу и које би нашле свога интереса да плове морским лађама до Радујевца или Кладова, и да ту примају српске производе у размену за своје или друге стране производе којих у Србији нема или их је мало. Том железницом могла би се послужити и Румунија, ако би желела што извозити непосредно к Солуну или Цариграду, или ако би што отуда увозила у своју државу. Осим тога, српска влада постарала се да олакша промет к Солуну и да добије додира са производима енглеским, француским, талијанским и других држава. Кад би се важност тога саобраћаја у Турској толико ценила, колико му ми дајемо важности, онда би давно Турска влада учинила све да оживи трговину у том крају своје царевине.

Да би српској трговини умножили саобраћајних средства, српска влада постарала се да добије од Скупштине одобрење да се може установити српско

паробродско друштво, које би пловило нашом границом дуж Саве и Дунава до Радујевца.

Осим тога, постарала се и Влада и Скупштина да се нотира нека мала сума за подизање домаће производње, и да се донесе закон лутријски, који ће дозволити влади српској да извесни део од лутријске добити може употребити на подизање домаће индустрије и производње. Уз то су дате и неке концесије, које могу увећати српску домаћу индустрију.

Све те мере и сви ти закони потекли су једино из тежње да се српском производно-трговачком свету помогне, да се Србија економно опорави и да се појача српска економска независност, јер политичка независност Србије тесно је везана са економном независношћу земље.

Српска влада ступила је давно у преговоре с бугарском владом ради склапања трговачког уговора, но, иако су преговори толико дуго вођени, опет се није могло доћи до повољног резултата, пошто се бугарска влада противила да призна умесне захтеве српске владе. Но, утолико смо лакше дошли с друге стране до трговачког уговора са Румунијом. Иако се не може рећи да је то какав велики привредно трговачки успех, ипак беспристрасни оцениоци, који теже економној независности Србије, морају признати да је то успех, какав пређашње владе или нису могле, или нису хтеле достићи.

Сви ти уговори и сви ти закони јасно и несумљиво обележавају политику радикалне владавине, која се своди на то, да се српска снага уздигне и да се политичка и економна независност земље утврди. Но, радикалне владе политика и успеси радикалног кабинета још јасније се виде и карактеришу овим успесима који ће вечно бити сјајна тековина за цело српско потомство, и који се равнају великим и славним биткама и тековинама – без крви и жртава.

Вама свима позната су сва она болна осећања и оне тешке мисли, које су сваког српског патриоту мучиле кад је гледао како су се странци раширили по целој питомој Шумадији дуж српске железнице, по свима магацинима солским, у свима магацинима дуванским и свима пољима где се дуван производи, - како су посели били питому Шумадију тим монопољима и концесијама и овладали њоме као какви господари.

Сви ти уговори и те концесије поништене су без потреса, и Србија је очишћена од странаца и повраћена српским држављанима. Па не само што је Србија очишћена од тих странаца, већ је увећан знатно приход отуда што су ти уговори раскинути и што је престала Србија да буде крава музара туђину. Само за то да се Србија ослободи свих тих странаца нису скупе биле никакве жртве финансијске. А међу тим, она је још раскинула све те стеге и обавезе и вратила државну имовину у српске руке, не само без жртава, но са великом финансијском користи.

Да би се ти уговори могли раскинути без политичких заплета, српска држава морала је исплатити тим страним компанијама оно, што су они као своју сопственост имали, али ништа им није платила што би им надокнадило штету коју ови трпе, што су лишени тих по њих корисних уговора.

Српске финансије поправљене су тиме тако јако, да је српској каси остало до пет милиона динара годишње прихода, пошто се је исплатило што су странци као сопственост имали.

Истина, радикална влада принуђена је била да прави два зајма, али они се не могу назвати зајмом и задуживањем земље, кад се не само не разрезају никакви прирези да се они отплаћују, но се исплаћује интерес и отплата од оног вишка који је Србија добила, кад је те уговоре раскинула, и преко тога остаје још држави око 5 милиона којим она смањује дефицит буџетски. То су сјајни успеси радикалне владавине, који се никад не могу ослабити, па ма шта противници износили и трубили. Напротив, то је баш оно што њих буну и што им не да да мирно спавају!

Последњи зајам који је радикална влада учинила, да исплати материјал страног експлоатационог друштва и да исплати повремене дугове, који су створени дефицитом буџетским за време напредњака, тако је повољно по кредит српске државе испао, да је српској влади понуђен трипут већи зајам, но што је тражила и под много повољнијим условима, но што су друге владе могле добити зајам, кад Србија није имала ни милион дуга.

Кад све то укупно узмемо у рачун, видећемо да је углед Србије подигнут на страни и у Српству, да се њена снага опоравља брзо и поуздано, да је радикална Скупштина решила све законе, који су јој и задатак стављени били новим Уставом, да је српска влада показала велику државничку мудрост и да је решила најтежа питања, која уопште могу доћи на решавање једној влади, која уводи земљу из апсолутизма у парламентарну владавину, да се српске финансије опорављају и економна независност Србије крепи.

Све је то показало, очигледно, да Србија може напредовати само под владом која ужива народно поверење, да Србија напредује под радикалном владавином, да је радикална већина права парламентарна странка – и да су се развејала она надања оних, који су спекулисали да српски народ није достојан слободе и уставног живота, и да радикална странка и влада неће бити у стању да владају земљом – са успехом.

Но, баш ти сјајни успеси, као што рекох, толико су раздражили наше политичке противнике, да су изгубили свако стрпљење да се боре на парламентарном пољу, већ су стали доказивати да сва зла у Србији, по њиховом схватању, проистичу из сувише слободног Устава, из слабог ауторитета Намесништва и владе, те да би требало све то заменити каквим јачим ауторитетом власти, који би од прилике могао Србијом владати онако исто, као што су некада владали напредњаци, кад је сав народ листом противу њих био.

Докле та политичка заслепљеност иде, може се видети по том, што се један представник највишег просветног завода дотле заборавља, да оглашује последњу годину владавине, од кад је биши Краљ дао оставку и од кад су напредњаци замењени људима, уз које цео народ стоји, као најцрњу годину у историји Србије, као годину коју не може описати ни перо једнога Тацита или

Тукидида – што се један представник таквога завода дотле заборавља, да дражи оца противу Престола свога Сина. (Гнушање и узвици: То је издајство! Срамота, срамота!)

У последње време потекле су једновремено сметње радикалној влади с више страна, и почеле су се појављивати личности на политичком пољу, које је народ за навек осудио. – Али, сви ти покушаји разбиће се о јеку и непомичну стену солидарности Краљевских Намесника, владе и народа да чувају верно престо нејаког и омиљеног свог Краља Александра I, да чувају нову парламентарну владавину и нову еру, која је заснована ступањем на престо младог Краља Александра и новим слободоумним Уставом. Народ српски, који је знао да се бори противу једне ненародне политике напредњачке и да је обори, знаће и сада да тој политици не допусти повратак ни на мала врата, иза кулиса, ни преко Скупштине.

У последње време чине се покушаји са многих страна да се Србија скрене са њеног досадашњег пута. Чине јој се све могуће сметње, како би је потиснули с тога народног правца.

Но, сви ти покушаји престаће, чим се противници наше садашње народне политике увере, да је то политика, коју одобрава цео српски народ, да је она заснована на општој жељи целог српског народа.

Може бити да ће потребно бити да српски народ поднесе неке жртве за осигурање своје економне трговачке независности, кад се увери да другог излаза нема, и да се траже веће и скупље жртве, које народ понижавају и поткопавају му самосталност. Али, све те жртве, које се учине на пољу економне независности српске, враћају се убрзо многоструко, и при том се избавља трговачко – економни свет од трзавица, несигурности и пљачке само једне пијаве.

Ми смо пуни уверења да ће народ вољан бити да све поднесе што ће помоћи његовој отаџбини, што ће подићи снагу и достојанство српског народа – а скоро будућност показаће нам, хоће ли се и тај последњи покушај употребити у борби са данашњом новом ером. Кад смо сложни, не бојмо се никога док ничија права не вређамо!

Наша девиза при идућим изборима нека буде јасно и одсудно истакнута. С њом ћемо победити све наше непријатеље, па ма где се они налазили, ма шта народу обећавали!

На нашој застави нека се високо уздигне лозинка: Да живи нејаки и млади Краљ Александар I! Да живи нов устав и нова парламентарна владавина! Да живе Краљевски Намесници и влада! Да живи радикална странка и народ српски – да живе и прославе своју домовину и своје име!⁴⁰

*

---

⁴⁰ *Одјек*, бр. 100, 10. јули 1890. године

Збор радикала у Јагодини осудили су либерали. Навели су да је на тајној седници Главног одбора у Јагодини одлучено да се нареди кметовима да не сакупљају порез, а онима који не плате порез омогућити да гласају, тако што би им се издала признаница као да су платили, а бирачи признаницу како дугују порез. После избора признанице би се поцепале. Либерали су веровали у овакву одлуку, јер „...знајући да радикали употребљавају сва могућа средства само да до већине дођу, чему су нам доказала толика досадашња убиства и паљевине што су пред избор учињена“. Зато су предложили влади да спискови о плаћању пореза и давања бирачких карата буду јавно изложени, како би свако утврдио ко има право гласа, и да свака партија треба да има по двојицу чланова, који би надгледали издавање бирачких карата.⁴¹

---

⁴¹ *Мали лист*, бр. 105, 19. јули 1890. године